

Dolná Krupá

... a jej sedem divov

Zdivov
Dolnej
Krupej

1

Kaštieľ s areálom

2

Park pri kaštieli

príkopnícke dielo klasicistickej
architektúry na Slovensku

ukážková realizácia ideálnej
krajiny podľa anglického vzoru

sakrálna pamiatka
ukrývajúca skvosty umenia
19. storočia

zhmotnený doklad
lásky a manželskej
oddanosti

jedinečná stavba
spojená
s beethovenovskou
tradíciou

3

Kostol sv. Ondreja

4

Mauzóleum Chotekovcov

5

Kaštieľske divadlo

6

Ružová záhrada

prvá a najväčšia
ružová záhrada na
Slovensku založená
legendárnou ružovou
grófkou

7

Umelý kopec

unikátny príklad
krajinnej architektúry

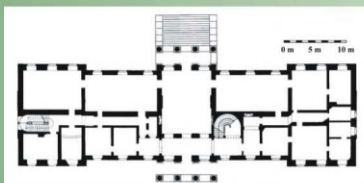
1

Kaštieľ s areálom

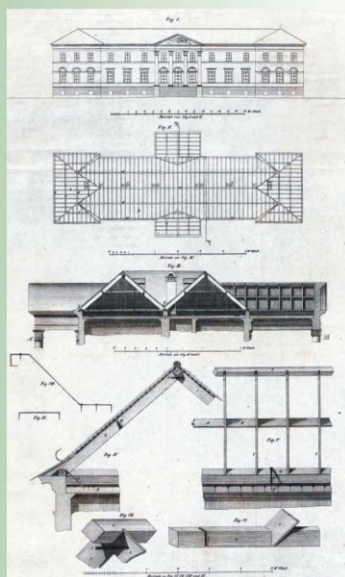
Zdivov
#Poslanej
#Krupkej

Najčastejšie publikovaným dobovým vyobrazením kaštieľa je litografia zhotovená podľa olejomalby Hermíny Chotekovej, vydatej Folliot Crenneville (1815-1882), sestry Rudolfa Choteka - neskoršieho majiteľa kaštieľa (tlač okolo roku 1844)

Kaštieľ je priekopníckym dielom svojho druhu na Slovensku. Jedinečnosť architektúry a jeho kultúrna hodnota ho radí k najviac oceňovaným pamiatkam z prvej štvrtiny 19. storočia. Preslávila ho aj mimoriadne cenná obrazová galéria a beethovenovská tradícia.

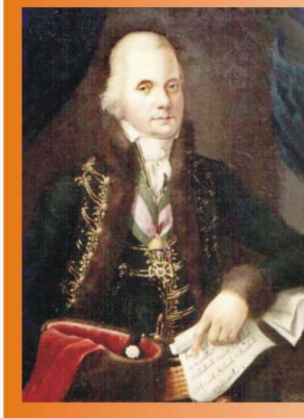

Nákresy fasády, strechy a rezy krovu, ktoré vyšli tlačou v roku 1828. Vľavo pôdorys kaštieľa.

Súčasná podoba kaštieľa pochádza z roku 1822, kedy boli ukončené práce na jeho poslednej prestavbe.

Finálna etapa úprav prichádza práve v prvej štvrtine 19. storočia. Toto obdobie sa dá považovať za najžiarivejšiu éru v nielen v živote majiteľa kaštieľa grófa Jozefa Brunsvika, celej rodiny, ale predstavuje aj vrchol umeleckého vzopätia v tomto priestore, v ktorom zanechali svoj rukopis výrazné osobnosti vtedajšej architektúry.

Výsledok ich práce môžu vnímať aj súčasníci. J. Brunsvik bol prototypom úspešného príslušníka tzv. úradníckej šľachty, zažívajúci závažnú kariéru v službách panovníkov sprevádzanú nebyvalým rozšírením svojho majetku. Získané prostriedky okrem iného investuje do zveľaďovania umeleckých zbierok a podpory umenia. Ako solventný investor stál za dvojnásobnou komplexnou prestavbou dolnokrupského kaštieľa, za rozšírením areálu o stavby kultúrneho a hospodársko-prevádz-

Jozef Brunsvik (1750 - 1827)

bol najvýznamnejším spomedzi majiteľov. Práve jemu môžeme vdčiť za väčšinu pamätihodností, ktoré sa v Dolnej Krupkej zachovali do dnešných dní. Okrem kaštieľa a parku sa podieľal aj na stavbe kostola.

kového zázemia, ale inicioval aj prebudovanie širokého okolia kaštieľa na moderne komponovaný prírodnokrajinársky celok.

Bol typickým osvietencom a mecenášom, ktorý do pre svoje zábery dokázal prilákať veľké postavy uhorskej klasicistickej architektúry.

Stavebné dejiny kaštieľa charakterizujú tri fázy a sprevádza ich účasť najrenomovanejších architektov tej doby.

Stavbu barokového kaštieľa z rokov 1749-1753 viedol Ján Baptista Martinelli a klasicistickú prestavbu objektu z 90. rokov 18. storočia Ján Jozef Talherr. Obaja boli hlavnými architektmi Uhorskej kráľovskej komory so sídlom v Bratislave.

Aj pri tretej prestavbe sa potvrdilo, že nároky grófa Brunsvika na umelcov a tvorcov, ktorým by zveril zhmotnenie svojich predstáv, spĺňala iba úzka skupina prominentných architektov.

V archívnych prameňoch sa z veľkých postáv éry uhorského klasicizmu objavujú hneď tri osobnosti: **Henrich Nebbien**, **Michael Pollack** a **Charles Moreau**.

Už v roku 1812 zveruje gróf úpravu širšieho okolia kaštieľa priekopníkovi v tvorbe krajinnárskych (anglických) parkov v Uhorsku Henrichovi Nebbienovi. Činnosť tohto architekta sa zrejme neobmedzila iba na projektovanie samotného parku, ale prelínala sa aj so staviateľskými aktivitami v areáli kaštieľa.

V nasledujúcom roku sa objavuje zmienka o osobnej návšteve Charlesa Moreaua, ktorý bol v Krupej v auguste 1813 a o nákresoch Michaela Pollacka. Obaja patrili k najžiadanejším architektom v Uhorsku. Najmä podiel Ch. Moreaua na projekte bol doteraz prehliadaný.

Účasť „hviezdnych“ architektov na projekte kaštieľa sa prejavila na výslednom efekte.

Ako napísal ďalší z architektov, podieľajúci sa na jeho realizácii, Anton Pius Rigel: „*V celom Uhorsku sa nenájde kaštieľ a park takého výnimočného vkusu a krásy. Krupá bude triumfom umení a vied, ktorý ovenčuje vznešený rod Brunsvikovcov*“.

Kaštieľ je najcennejšou kultúrnou pamiatkou v obci. Bohužiaľ, po roku 1945 ho postihol nepriaznivý vývoj. Skôr ako všetky budovy spolu s celým majetkom pôvodných vlastníkov skonfiškovali, bol počas prechodu frontu v apríli 1945 vyrabovaný a načas ponechaný svojmu osudu. Sprístupnený bol až v roku 1978.

Charles Moreau (1760-1840)

- architekt a maliar pochádzajúci z Francúzska. V Paríži bol žiakom a spolupracovníkom slávneho maliara J. L. Davida, Napoleónovho dvorného portrétistu. Od roku 1804 žil v Uhorsku a pôsobil v službách najvýznamnejších šľachtických rodov. Svoj umelecký rukopis zanechal aj v Krupej.

Michael Pollack (1773-1855)

- najvýznamnejší architekt klasicizmu v Uhorsku.

Pre uhorskú šľachtu vytvoril ukážkové kaštiele: pre grófa Károlyiho vo Fôte, Festetiča v Dégu, pre uhorského palatína arcivojvodu Jozefa v Alesúte, pre grófa Telekiho v Gyömrő (všetky v Maďarsku).

Kaštieľ bol centrom veľkoryso koncipovaného areálu, ktorý tvorili vstupné krídla s vrátnicami, knižnica, divadlo, múzeum a hospodárske budovy. Všetky slohovo zladené v modernom duchu.

Priečelie knižnice pri kaštieli

Portikus (stĺpová presieň) je najtypickejším prvkom klasicistickej architektúry. Jeho realizácia v D. Krupej patrí k ukážkovým príkladom v celom bývalom Uhorsku.

Autentickým svedkom histórie je fresková výzdoba hlavnej sály pochádzajúca z 90. rokov 18. storočia. V strede stropu je figurálna kompozícia Märsa a Venuše ako evokácia antických vzorov.

Gróf vybudoval divadlo, knižnicu, múzeum, zmenil scenériu rozsiahleho parku. Interiéry kaštieľa ozdobil množstvom umeleckých diel. Kolekcia obrazov sa rozrástla do takej miery, že v ďalších rokoch sa zvykla uvádzať ako obrazová galéria. Pribudli gobelíny a knižnica mala vyše päťtisíc zväzkov, obsahovala vzácne knihy, diela antických filozofov, atlasy a mapy. Pre svoju početnosť bola neskôr umiestnená v samostatnej budove. Gróf vlastnil aj kolekciu muzeálnych exponátov: rarít, minerálov, mušlí, zbraní a loveckých trofejí, ktoré si privážal zo svojich ciest, napríklad aj z Afriky.

Pôvodná obrazáreň aj s obrazom Sv. Cecílie (1900)

Najväčšiu pozornosť však pútala kaštieľska kolekcia obrazov. Obrazy pôvodne uchovával vo svojom budínskom paláci, no gróf sa rozhodol pripraviť im nový dôstojnejší stánok.

Neznámy autor: Sv. Cecília

Vo vynovenom kaštieľi mal každý obraz svoje stabilné miesto. Všetko bolo premyslené tak, aby unikátna kolekcia obrazov v nových reprezentatívnych priestoroch na prízemí kaštieľa čo najviac vynikla.

Obraz, ktorý sa stal legendou

Pýchou kaštieľskej obrazárne bol obraz, ktorý mal čestné miesto v grófskej galérii. Veľká a slávna maľba, ktorá dodávala miestu spojenému s bohatými hudobnými tradíciami svojskú atmosféru. Ani jeden z kolekcie kaštieľských obrazov nebol taký populárny ako obraz sv. Cecílie - patrónky hudobníkov.

Jemné rysy tváre pripomínajúce slávnu Monu Lisu, dokonalá krása a farebnosť. Vskutku očarujúce dielo, ktoré vyvolalo najväčší rozruch, ako aj vznik mýtov a fám. Spôsobilo to meno autora, s ktorým bol obraz spájaný. Mal ho namaľovať sám veľký Leonadro da Vinci.

O obraze písali v novinách, skúmali ho znalci. Ich polemiky boli živnou pôdou pre neistotu a nechávali nádej na prežitie aj legende s ním spojenej.

V roku 1945 obraz zmizol zo svojho starodávneho miesta, opustil nielen kaštieľ, ale aj obec. No zachoval sa! Jeho sláva ho ochránila pred ničiacou rukou.

Kľukaté cesty osudu ho dovedli tam, kam vždy patril - do galérie. Teraz je súčasťou zbierkových fondov SNG, bol zreštaurovaný a začiatkom roku 2012 ho mohli obdivovať návštevníci výstavy Bohyne a svätice v umení 19. storočia na Slovensku, ktorá sa konala v Bratislave.

Problém autorstva obrazu je stále nedoriešený. Rovnako zostáva nezodpovedaná aj otázka datovania jeho vzniku.

Definitívnu odpoveď na to, či obraz pochádza zo 16. storočia, môžu dať iba moderné vedecké metódy výskumu. Legenda s ním spojená preto stále pokračuje.

Gróf Brunsvik dal svoj kaštieľ obklopiť celkom novým parkom. Doboví odborníci našli v osvietenského majiteľa nielen pochopenie, ale aj takmer nevýčerpatel'ný zdroj finančných prostriedkov, vďaka čomu vznikol jeden z prvých a najkrajších anglických parkov v Uhorsku.

V rokoch 1813 až 1819 sa tu zrodil veľkolepý a originálny výtvor ľudského umu a šikovných rúk.

Park pri kaštieľi

Zdivov
Dolnej
Krupce

*Typický pohľad z parku na kaštieľ zrkadliaci sa na hladine jazera.
Sekvojovec mamutí - najslávnejší strom v parku.*

Realizáciu svojich predstáv zveril záhradnému architektovi Henrichovi Nebbienovi, pod ktorého vedením sa v roku 1813 začalo s prácami: s hĺbením jazier, v teréne sa vymodelovali malé pahorky, ktorých bolo spolu sedem rovnako ako v antickom Ríme. Na presne vymedzené miesta sa vysádzali nové dreviny a začali sa stavať nové záhradné architektonické diela: umelá jaskyňa, kúpele, altánky, mosty, vodopád, ale aj umelý ostrov či pustovňa...

Najväčšia koncentrácia záhradnej architektúry a umeleckého dotvorenia bola v centrálnej časti parku, no sadovnícke a terénne úpravy zasiahli aj širšie okolie. So stromovou zeleňou sa mal prelínať voľne komponovaný ovocný sad, vinica a lúky. Na konci snaženia bolo asi 100-hektárové územie prispôbené vkusu a požiadavkám majiteľa kaštieľa.

Niet pochýb, že tvorcovia sa nechali motivovať arkádskou krajinou - inšpiracným zdrojom anglických záhrad. Stvorili kópiu idealizovanej krajiny plnú symbolov a skrytých významov.

Henrich Nebbien (1778-1841)

- krajinársky architekt a poľnohospodársky reformátor pôvodom z nemeckého Lübecku.

Na území Slovenska pracoval aj pre iné šľachtické rody: Andrášiovcov v Betliari, Koháriovcov v Svätom Antone a vo Veľkom Blhu.

O veľikánoch parku

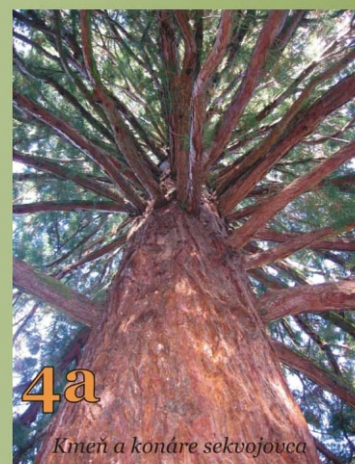
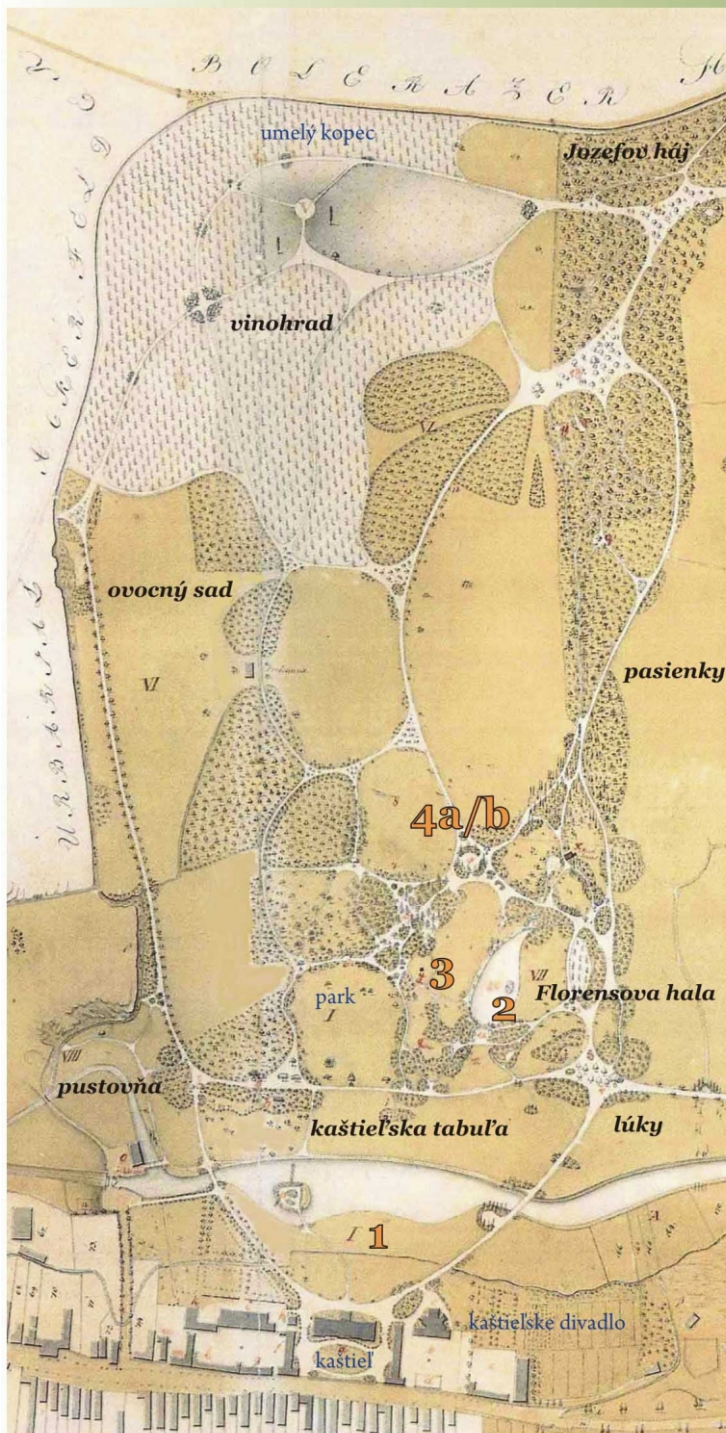
Niekoľko stromov v parku bolo, či stále je, naozaj výnimočných. Dva z nich boli pamätné, pretože sa viazali na údajné Beethovenove návštevy a nešťastnú lásku, ktorú vtedy prežil. V dutine starého pagaštana skladateľ vraj ukrýval svoje zamilované listy. Aj neskorší majitelia venovali stromu patričnú pozornosť a primerane jeho významu ho ošetrovali (jeho rokmi poškodený kmeň dokonca spevňovali kovovými obručami).

Obrovská jedľa, pod ktorou milenci podľa legendy najradšej sedávali, bola takisto považovaná za pamätné miesto.

Atmosférou Beethovenových návštev tak bol preniknutý celý park.

Posledný z veľikánov je mladší, vieme dokonca kto, kedy a pri akej príležitosti ho zasadil. Gróf Rudolf Chotek dal pri príležitosti narodenia svojich detí v parku vysadiť vzácne sekvojovce mamutie.

V rokoch 1863-1870 tak urobil štyrikrát. Jeden z nich rastie dodnes. Je najvyšším stromom v parku, obvod kmeňa má 5,3 m a v roku 2008 bodoval v ankete Strom roka. Ani zásah bleskom v roku 1978, kedy poškodilo vrchnú časť stromu, mu neubralo stromu nič z jeho majestátnosti.

Mapa z roku 1822 ukazuje kaštieľ s parkom a príľahlou krajinou po dokončení výdadiel a úprav. V jej legende je popísaných 8 hlavných častí (Parthien) a množstvo iných súčastí: jazierka, sochy, vodopád...

3

Kostol sv. Ondreja

Zdivov
Dobrodej
Krupce

Sv. Ondrej

Farský kostol sv. Ondreja sa zarad'uje medzi pamiatky klasicistického štýlu a z umeleckého hľadiska je najhodnotnejší jeho ojedinele zachovaný interiér. Za nenápadnou fasádou dedinského kostola sa ukrývajú skutočné skvosty umenia začiatku 19. storočia.

Na Slovensku jedinečnými sú vo viacerých ohľadoch náhrobok rodiny Brunsvikovcov a hlavný oltár. Umelecká kvalita a predovšetkým doba vzniku (1811) riadia hlavný oltár k priekopníckym dielam oltárnej architektúry 19. storočia u nás.

Bočný pohľad na kostol ukazuje vedľajší vchod a sakristiu pristavanú k presbytériu.

Na opačnej strane je oratórium. Rozmery chrámu sú 32,7 x 14 metrov.

Patrónom kostola je svätý Ondrej, ktorého obraz nájdeme na jednom z bočných oltárov. Uličná fasáda je na juhozápadnej strane a na tomto priečeli je aj hlavný vchod do kostola.

Architektonicky je portál riešený veľmi nenápadne a absentujú na ňom tvaroslovné prvky klasicistického štýlu.

Na začiatku 19. storočia sa v Uhorsku podobných projektov nerealizovalo veľa, keďže Európa zažívala nepokojnú éru napoleonských vojen. Doba vzniku nášho kostola je zvláštna aj preto, že je jednou z mála novostavieb katolíckych chrámov v dobe po zrovnoprávnení evanjelikov s katolíkmi na základe Tolerančného patentu z roku 1781. V tomto období vo veľkej miere prevládali stavby evanjelických chrámov. K najhodnotnejším z nich patria kostoly v Banskej Bystrici a v Košiciach, z katolíckych chrámov sa v tom istom čase staval kostol v Žiari nad Hronom (1806-1813).

V lokalite dnešného kostola bol sakrálny objekt postavený už v stredoveku. Starý gotický kostol, na mieste ktorého v roku 1811 dokončili nový chrám, tu stál už od 15. storočia.

Stavba za začala v roku 1807, kedy boli postavené obvodové múry kostola a stavba bola zaklenutá. Koncom roka 1808 boli loď aj svätyňa zastrešené. 30. októbra 1809 na sviatok patróna sv. Ondreja bol kostol požehnaný a mohli sa v ňom slúžiť omše. V roku 1810 bola postavená veža a v roku 1811 dokončili celú stavbu. 8. septembra 1813 kostol posvätil pomocný ostrihomský biskup Mikuláš Rauscher.

Hlavná os kostola je orientovaná severovýchodnejuhozápadným smerom, čo bolo predurčené historickým vývojom zástavby v tomto priestore.

Budova má pozdĺžny pôdorys a je typom jednolodovej sakrálnnej stavby, ktorá je zaklenutá štyrmi poľami klenby. Veža vyčnieva zo štítu kostola približne 13,5 metra a spolu s krížom, ktorý je vysoký vyše 3,5 metra, má výšku 17,5 metra. Po pripočítaní priečelia dosahuje celková výška kostola 34,5 metra. Vežové hodiny majú priemer 1,4 metra a okná na veži sú vysoké 2,85 metra.

Zaklenutie lode kostola

Lod' kostola vysoká 11,4 m je osvetlená troma oknami z každej strany. Interiér kostola si ako pamiatka sakrálnjej architektúry zachoval pomerne vysokú mieru pôvodnosti.

V kostole sa nachádzajú tri oltáre: hlavný a dva bočné. Hlavný je oltár Ukrižovania Krista a bočné sv. Ondreja a Preblahoslavenej Panny Márie. Všetky sú pôvodné a pamiatkovo chránené. Predovšetkým hlavný oltár má vysokú historickú, výtvarnú a umelecko-remeselnú hodnotu. Zhotovili ich do novostavby kostola v roku 1811. V zozname pamiatok sú zapísané aj pamätník Brunsvikovcov, kazateľnica, krstiteľnica, pôvodné kostolné lavice a svietniky.

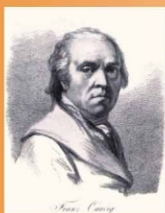
Interiér kostola

- presbytérium
- lod'
- sakristia
- oratórium
- predsieň/
- empora
- hrobky
- oltáre
- pamätník
- kazateľnica
- krstiteľnica

Hlavný oltár v sebe spája tri druhy umenia: architektúru (oltárna stena), maliarstvo (oltárny obraz) a sochárstvo (plastiky anjelov). Autorstvo projektu hlavného oltára pripisujeme slávemu uhorskému architektovi Michaelovi Pollackovi. Zásahu na tom má opäť gróf Brunsvik, ktorý ho neskôr oslovil aj pri prestavbe kaštieľa.

Dominantou hlavného oltára je veľkoplošná **olejomal'ba Kristus na kríži s Máriou, Magdalénou a Jánom**. Obraz je vysoký 3,35 m a široký 2,2 m. Obraz je kvalitným príkladom akademickej maľby.

Francesco Caucig/Kavčič (1755-1828)

- klasicistický maliar, pochádzal z Gorizie (dnes v Taliansku), umelecké vzdelanie získal vo Viedni, potom v Bologni, no predovšetkým v Ríme a v Benátkach. Venoval sa najmä námetom z antických mýtov a báji.

V Slovinsku ho považujú za svojho najväčšieho maliara 19. storočia. Obraz v D. Krupej je jeho jediným známym dielom u nás.

Náhrobný pomník Brunsvikovcov

dala zhotoviť vdova Mária Anna Brunsviková na počesť manžela a syna. Bol inštalovaný v júni roku 1841 (datovaný 1837). Je uvádzaný ako najlepší príklad sepulkrálneho umenia (lat. sepulcralis = náhrobný, pohrebný) klasicizmu na našom území. Vystupuje do výšky 5,5 metra. Na katafalku leží vystretý gróf a nad ním sa vznáša postava v rúchu, zrejme syn. Bránu smrti v strede stráži ležiaci lev a sochársku výzdobu dopĺňa vpravo sediac postava anjela smútku - nádherná ukážka dobového sochárstva od Š. Ferenczyho.

O levovi v kostole

Spomínaný lev na náhrobku živí legendu, ktorú si rozprávalo panské služobníctvo.

Hovorí o tom, ako si gróf zo svojej cesty po Afrike okrem množstva suvenírov, ktoré obohatili jeho múzeum rarít, priviezol do Krupej aj živého leva.

Leva grófovi údajne daroval habeský cisár, ktorú mu takýmto spôsobom chcel prejaviť svoju pohostinnosť a štedrosť.

Jeho africký leví priateľ akoby svojho pána strážil dodnes - zvečnený v mramore na jeho náhrobku v miestnom kostole.

Štefan Ferenczy (1792 - 1856)

- rodák z Rimavskej Soboty, je považovaný za zakladateľa maďarského národného sochárstva. Študoval na Akadémii umení vo Viedni, v Ríme pracoval v dielni Antonia Canovu - slávneho sochára, ktorý bol jeho vzorom.

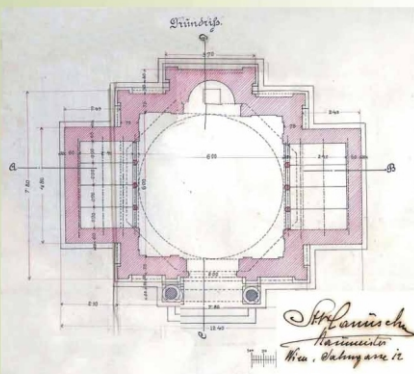
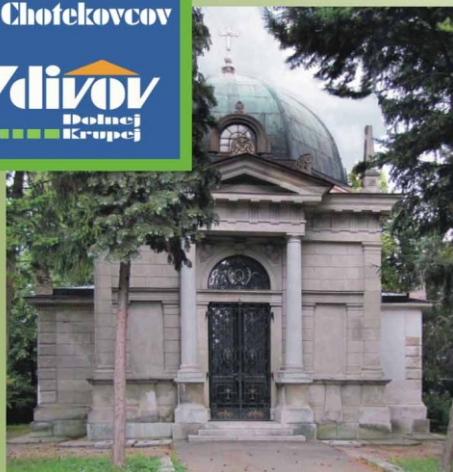

Hrobky. Pod vežou sa nachádza zemianska hrobka z roku 1730 a pod oratóriom krypta grófskej rodiny Brunsvikovcov. Je v nej pochovaný aj najslávnejší z nich - Jozef Brunsvik. Rovnako tu spočívajú jeho manželka, dcéra Henrieta a jej manžel Herman Chotek.

4

Mauzoleum Chotekovcov

Zdivov
Dolnej Krupej

Socha Krista, pohľad na priečelie budovy v súčasnosti a pôdorys stavby z pôvodného plánu (1894)

Mauzoleum vyrástlo na sklonku 19. storočia a označuje sa prívlastkami neorenesančné, resp. neoklasicistické. Podobné objekty si dávali stavať bohatí obyvatelia na mestských cintorínoch a príslušníci šľachtických rodín pri svojich sídlach. Prevažuje neogotický štýl (napr. Andrášiovské mauzoleum v Trebišove či krypta Révayovcov v Turčianskej Tepličke). Tomu nášmu je štýlovo najviac príbuzné neorenesančné mauzoleum Jozefa Schreibera v Lednických Rovniach. Mauzoleum je stavba štvorcového pôdorysu a na oboch jeho stranách vystupujú prístavby hrobiek. Stavba je zakončená kupolou s tromi oknami, ktorými preniká do interiéru svetlo.

Inšpirácia antickými vzormi je všadeprítomná, no najzrejmiejšia je na portiku - vstupe do budovy. Je architektonicky stvárnený: na dva stĺpy s hlavicami nesúce pás brvnova nadväzuje vlys s triglyfmi a metópami a trojuholníkový štít. Exteriér dopĺňajú ďalšie prvky: niekoľko nárožných akrotérií, štyri obelisky (pylóny) na nárožniach a reliéfy s okridlenými hlavami anjlikov nad dverami. Budova je zakončená kupolou dosahujúcou výšku 13 metrov (bez kříža).

Vonkajšia fasáda je plasticky členená pilastrami, rustikou, rímsami a náročnou bosážou.

Ku vchodu sa vystupuje nízkym schodiskom. Do budovy sa vchádza masívnymi krídlými dverami s mrežou. Na kovani je možné postrehnúť jediný zjavný odkaz na Chotekovcov - nenápadnú iniciálu ich priezviska **-Ch-**.

Vďaka tomu, že sa zachoval originálny projekt s podpisom autora, môžeme autorstvo pripísať Stanislavovi Hanuschovi. Stavba sa od projektu odchýlila iba nepatrne. (chýbajú napr. pôvodne plánované sochy anjelov na nárožniach, kde nakoniec osadili obelisky).

Stanislaus Hanusch

(1846-1904)

- viedenský stavitel' a architekt. Počiatky jeho činnosti sa datujú do rokov 1874-1875.

Budovy, ktoré sa mu vo Viedni prisudzujú, sú rozdielnej kvality, niektoré sú architektonicky pozoruhodné a majú reprezentatívny charakter s bohato zdobenými fasádami. Väčšina z realizovaných projektov stojí dodnes.

Mauzoleum v Dolnej Krupej je jedinou identifikovanou stavbou tohto architekta na Slovensku.

Vnútný priestor sa dá rozdeliť na tri časti: podzemie, ústredný priestor svätyne a kupolu. Toto členenie je typické pre všetky podobné stavby a symbolizuje prepojenie podzemného, zemskeho a nebeského priestoru.

Interiér je strohý, nachádza sa tu iba socha Krista Spasiteľa z roku 1895 v životnej veľkosti. Počítalo sa s miestom pre 24 tumb (miest na uloženie ostatkov). Pochovávať sa malo aj v podzemnom priestore krypty.

Ruže v podzemí

Podzemie mauzólea bolo až do začiatku 80. rokov 20. storočia uzavreté kamennými blokmi. Dnes ukrýva prekvapenie v podobe siluet ruží, ktoré vznikajú vplyvom vlhkosti na stenách pri hrobe M. H. Chotekovej. Milované ruže svoju grófkú tak sprievádzajú aj po smrti.

Interiér mauzólea po renovácii

Anton Schmidgruber (1837-1909) - autor sochy Krista spasiteľa. Bol uznávaným rakúskym sochárom ostatnej štvrtiny 19. storočia. S jeho dielami sa dodnes stretneme nielen vo viedenskom parlamente, mestskom divadle, tamajšej radnici či univerzite, ale aj na viedenských námestiach a cintorínoch.

Objekt bol dlhé desaťročia využívaný ako dom smútku. Po roku 2010 sa na tento účel prestal používať. V rokoch 2011 až 2013 prešiel interiér čiastočnou rekonštrukciou. V súčasnosti slúži aj ako priestor koncertov a výstav.

Po posvätení dokončenej stavby previezli do krypty telesné pozostatky manželky a dcéry grófa Choteka. V rokoch 1903 až 1946 tu pochovali ďalších štyroch členov

rodiny: najskôr samotného grófa (1903), s odstupom rokov všetky jeho deti: Rudolfa Choteka II. (1921), Gabrielu Schönbornovú (1933) a Máriu Henrietu Chotekovú (1946). Práve meno poslednej z nich - slávnej ružovej grófkky - predurčuje zámery využívania pamiatky v budúcnosti.

Láska až za hrob

Podľa starovekého príbehu dala vdova po kráľovi Mausolovi Artemisia na jeho pamiatku postaviť veľkolepý hrobku v Hallikarnase. Odvtedy všetky hrobky tohto druhu nesú meno mauzóleum. Pomník nehynúcej lásky sa po egyptských pyramídach stal najveľkolepejším náhrobkom a zároveň jedným z divov sveta.

Možno tento príbeh poznal aj Rudolf Chotek, zadávateľ stavby mauzólea v Dolnej Krupej, ktorý ho dal postaviť pre svoju zosnulú manželku Máriu. Jej pozostatky dal do mauzólea preniesť po dokončení stavby v roku 1895.

Samotného grófa sem previezli o osem rokov neskôr. Aj naši manželia spočinuli vedľa seba ako Mausolos a Artemisia.

Podobných príbehov „lásky až za hrob“ by sme v minulosti našli viacero. Jeden sa viaže aj k azda najznámejšiemu mauzóleu na našom území - v Krásnohorskom Podhradí. Dal ho v rokoch 1903-1904 postaviť gróf Dionýz Andráši pre milovanú manželku Františku.

Koncertní umelci počas vystúpenia v mauzóleu

5

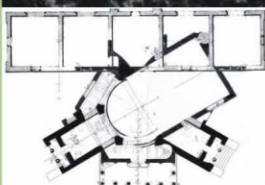
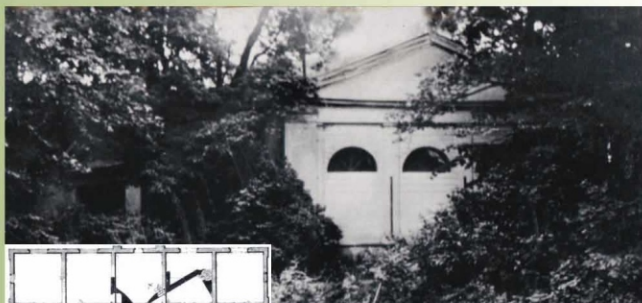
Kaštieľ'ske divadlo

Zdivov
 Dobruša
 Krupá

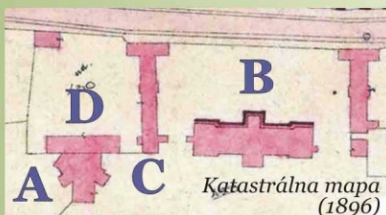

Jedna z dvoch známych fotografií divadla zaznamenala stav pamiatky okolo roku 1930.

Divadelná budova postavená v blízkosti kaštieľa bola typom zámočného divadla, aké si pri svojich sídlach dávali stavať zámožné šľachtické rodiny. V čase najväčšieho rozmachu kultúrnospoločenského života v kaštieli v prvej tretine 19. storočia sa tu hrávali divadelné predstavenia, organizovali v ňom akadémie a koncerty. Na jeho pódium možno koncertoval sám veľký Beethoven.

Priečelie divadla zarastené vegetáciou, spoza ktorej presvitajú bočné vstupy. V ľavom rohu pôdorys budovy zaklinenej do vedľajšieho múzea.

Divadlo (A) bolo postavené západne od kaštieľa (B), v susedstve knižnice (C) ako spoločná budova s múzeom rarit (D). Nesprávne sa veľmi často zamieňa so susednou budovou knižnice. Malo však odlišný pôdorys.

Kaštieľ'ske divadlo bolo integrálnou súčasťou areálu kaštieľa. Presný letopočet jeho výstavby sa doteraz nepodarilo určiť. Podľa archívnych prameňov sa jeho vznik dá vymedziť rokmi 1795-1805 (obdobná budova v Hlohovci pochádza z roku 1802).

Divadielko malo najmenej tri vstupy: hlavný so stĺporadím a dva bočné pristavané 45° uhle.

Ními sa vstupovalo priamo do lóží a malého hľadiska. Javisko bolo dostupné zo susednej budovy múzea, kde bol sklad kulís, kostýmov a šatňa, odkiaľ prichádzali účinkujúci.

Tak ako doznela slávna brunsvikovská éra, upadol aj záujem o divadelné predstavenia či koncertné vystúpenia v súkromnom divadle.

Budova sa postupom času strácala v okolitom poraste. Ukrytá v tieni stromov a bez záujmu dedičov panstva bola ponechaná svojmu smutnému osudu. Bez údržby chátrala a v zlom stave ju už v roku 1937 ako prvú stavbu areálu začali búrať. Takýto počín neunikol pozornosti

vtedajších pamiatkarov, ktorí majiteľovi listom vytýkali: „Zrúcaná časť budovy bolo staré zámočké divadlo a jeho znivočením stala sa nenahraditeľná škoda, lebo na Slovensku poznáme ešte iba jedno šľachtické divadlo toho druhu (...). Napriek apelu pamiatkarov stavbu už nikdy neobnovili a stopy po nej celkom zanikli. Ani táto skutočnosť nezmení fakt, že divadlo existovalo v rokoch, ktoré sa v literatúre spomínajú ako čas možných návštev Ludwiga van Beehovena. Ak slávny skladateľ Dolnú Krupú naozaj navštívil, je možné, že umeniu hudobného génia Brunsvikovci nachádzali práve tu.

Ružová záhrada

Zdívov
Dobrotnej
Krupej

Ružová záhrada sa rozprestierala severozápadným smerom približne 250 metrov od kaštieľa.

Priestor bol členený „vypieskovanými“ chodníkmi. Najširší viedol po obvode rozária a z neho vychádzali užšie chodníky pretínajúce celú záhradu. Všetkými sa dalo dostať do stredu rozária k besiedke a k mariánskemu stĺpu s mramorovou sochou Panny Márie.

Na stĺpikoch bola každá ruža označená porcelánovým štítkom - oválnou menovkou s čiernym textom na bielom podklade. Grófka aj vďaka tomu mohla viesť dokonalú evidenciu.

Jedna z dvoch fotografií rozária, ktoré si dala zhotoviť grófka okolo roku 1910.

Ostatná z viacerých ruží pomenovaných na počesť ružovej grófky bola uvedená v roku 2013. V strede menovka z rozária.

Na začiatku záhrady stál grófkín dom postavený v roku 1906 spolu s viacerými budovami. Na pozemku s rozlohou asi 2,5 hektára postupne vysadila tisíce ruží.

Príbeh ružovej grófky

Bol to jedinečný príbeh ženy zo začiatku 20. storočia, ktorý by sa mal uvádzať ako príklad nezlomnej viery v napĺňanie vlastných ideálov. Príbeh šľachtickej, ktorá sa od istého okamihu celou dušou zaslúbila kvetom šípovej ruže. Jej život sa odvíjal na pozadí „veľkých dejín“, no ovplyvňovalo ju aj trpké vyrovnávanie sa so stratou najbližších.

Kvôli nenaplnenému vzťahu vraj vypestovala čiernu ružu ako symbol nešťastnej lásky.

Vlastným pričinením a bez cudzej pomoci dokázala vybudovať jedno z prvých a najväčších rozárií v Európe, pre ktoré obetovala nielen polovicu svojho života, ale i všetky finančné prostriedky nadobudnuté z dedičstva po otcovi a bratovi. Pre svoju najväčšiu lásku - ruže - sa zriekla hmotných statkov, vzdala bohatstva a výhod vyplývajúcich z príslušnosti ku šľachtickému stavu.

Aj keď rozárium zažilo najväčší rozkvet pred 1. svetovou vojnou, o ružiach, ktoré grófka pestovala sa viac dozvedáme z katalógov, ktoré vydávala od polovice 20. rokov. V katalógoch sa dočítame, že v roku 1926 v rozáriu rástlo 5000 sort ruží a na predaj ponúkala 711 kultivarov, v roku 1929 spomína až 6000 sort a k odberu z Krupej bolo 885 odrôd.

Vtedy založila ružiarsku škôlku a výpestky z nej predávala. Takýmto spôsobom sa prejavila jej neúnavná snaha zachovať rozárium aj v nových podmienkach po rozpade monarchie.

Návštevníci a hostia, ktorí mali možnosť vidieť rozárium v čase kvitnutia, boli nadšení a unesení jeho krásou. Niektorí z nich svoje dojmy publikovali v dobovej tlači.

Podľa jeho vzoru boli neskôr založené mestské rozária v Prahe (1934) a v Bratislave (1937).

Od polovice 30. rokov začala ružová záhrada upadať, pretože grófka Choteková dovŕšila vtedy už 75 rokov.

Dielo skazy dokončila 2. svetová vojna.

Podobne ako divadlo, rozárium dnes nejestvuje a ožíva už iba v odkaze ružovej grófky a v podobe obnoveného ružiarskeho tradície.

Keď v rokoch 1813-1819 prebiehali práce v parku za kaštieľom, záhradný architekt zakomponoval do svojho rozsiahleho diela aj strán juhovýchodným smerom nadväzujúcu na park. V jej najvyššom bode navrhli pahorok, z ktorého bol nádherný výhľad na okolie. Stal sa dominantou tejto časti areálu. Umelý kopec teda vznikol ako výsledok premysleného ľudského zásahu do výrazu krajiny. Je dôkazom plánovitého pretvárania krajiny.

To, že sa umelý kopec natrvalo zapísal do povedomia ľudí, dokazuje aj skutočnosť, že jeho dobová podoba bola dokonca zachytená na platne umelca (okolo roku 1959 namaloval M. Jarábek).

Ku kopcu sa zbíjali cestičky a patrili k miestam, ktoré rado navštevovalo aj vtedajšie panstvo, keď peši či na koňoch podnikalo vychádzky do okolia.

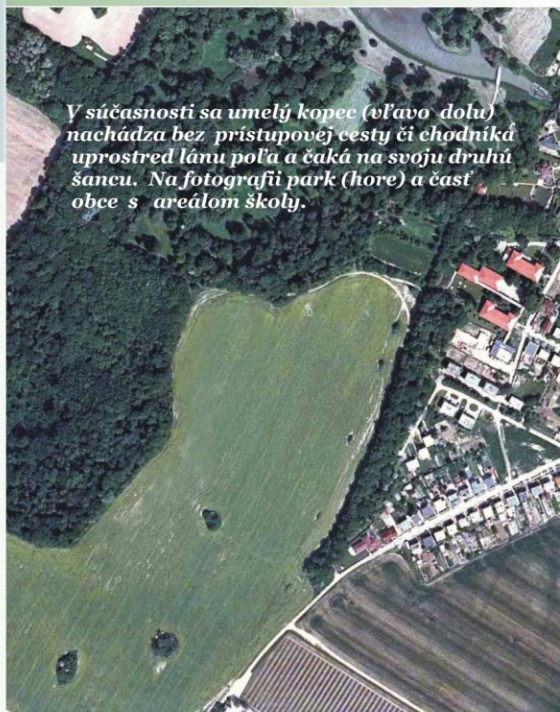
O pôvode kopca

Vznik tohto zvláštneho miesta sprevádza legenda, ako "v čase sucha, kedy nemali ľudia už na chlieb, gróf otvoril svoje sýpky pre poddaných, za čo ľudia z vďačnosti naviezli pekný kopec na južný svah parku..."

Práce na navrhnutí pahorku boli súčasťou zásadných úprav, do ktorých gróf Jozef Brunsvik zahrnul vyše 100 hektárov pozemkov v blízkosti svojho sídla.

Súčasťou tohto rozľahlého prírodnokrajinárskeho areálu boli aj ovocné sady a vinica na mierne sa zvažujúcom svahu nad samotným parkom. Práve vinohradom bol postupne obkolesený umelý kopec, na ktorom vyrástol altánok s miestom na oddych a nerušené pozorovanie okolia. Altánok v rôznych obmenách vydržal až do konca 80. rokov 20. storočia, kedy bol vyklčovaný aj zvyšok vinohradu v jeho okolí.

Kopec nielen že zakresľovali do máp (prvýkrát v roku 1822 označený ako *Weinberg*), ale táto lokalita sa stala dôležitým orientačným bodom s kótou 238 m n. m.

V súčasnosti sa umelý kopec (vľavo dole) nachádza bez prístupovej cesty či chodníka uprostred lánu poľa a čaká na svoju druhú šancu. Na fotografii park (hore) a časť obce s areálom školy.

Sedem divov Dolnej Krupej

Pri vyslovení slovného spojenia sedem divov, zrejme každého najskôr napadne paralela so siedmimi divmi sveta. V ostatnom čase sa objavil trend, že svoje divy ponúkajú mestá, kraje, regióny...

Aj Dolná Krupá má v tomto smere čo ponúknuť. Už od roku 2003 sa začalo používať označenie divy aj pre architektonicky cenné historické pamiatky a unikátne výtvary umu a ľudských rúk v našej obci.

Dokonca aj my ich napočítame rovných sedem: kaštieľ, park, kostol, mauzóleum, divadlo, ružová záhrada a umelý kopec. Niektoré svojou umeleckou hodnotou presahujú regionálny rámec a tvoria súčasť nášho kultúrneho dedičstva.

Všetky vznikli zásluhou mecenášstva šľachtických rodín, ktoré vlastnili miestny kaštieľ - Brunsvikovcov a Chotekovcov. Oba rody výraznou mierou ovplyvňovali život v obci prakticky celé dve storočia. Do dnešných dní sa, bohužiaľ, nezachovali všetky, o ktorých bude reč. Platí to o kaštieľskom divadielku a o ružovej záhrade.

Zaujímavosťou je, že architektonické pamiatky zaradené k divom obce (kaštieľ, kostol, mauzóleum a kaštieľské divadlo) a historický park s množstvom prírodných i človekom vytvorených súčastí, vrátane umelého kopca pochádzajú z 19. storočia.

Vďaka tomu sa môžeme stretnúť s ukážkami klasicistického umenia zo začiatku 19. storočia i s jeho typickými prejavmi v architektúre, maliarstve či sochárstve.

Toľko príkladov klasicizmu (neoklasicizmu) skoncentrovaných na malom priestore jednej obce si zaslúži pozornosť odborníkov, ale aj širokej verejnosti.

Výnimkou v tomto smere je ružová záhrada, ktorej vznik datujeme do obdobia po roku 1900.

Kaštieľ, kostol a mauzóleum sú kultúrnymi pamiatkami, rovnako ako park, ktorý má štatút historického parku. Pamiatky robí jedinečnými aj to, že ich navrhovali a na realizácii či umeleckom dotvorení sa podieľali často prominentní umelci svojej doby: architekti Charles Moreau, Michael Pollack, Anton Pius Rigel, Henrich Nebbien, Stanislaus Hanusch, sochári Štefan Ferenczy a Anton Schmidgruber, maliari Francesco Caucig a Jozef Fühlich. Všetci boli akademicky vzdelaní a predošlý menoslov umelcov je zaujímavý tým, že ich diela sú u nás zastúpené veľmi vzácné, či dokonca sú preukázateľne jedinými na Slovensku.

No nielen v umeleckej hodnote pamätihodností je ich odkaz pre súčasnosť zaujímavý. Príťažlivými ich robia aj príbehy a ľudské osudy s nimi spojené a najmä legendy, ktoré sa k nim viažu. O ružovej grófkke, o levovi v kostole, o legendárnom obraze, o Beethovenovom strome či o ružiach v podzemí sa dozviete, iba ak spoznáte Sedem divov Dolnej Krupej.

Vydal Obecný úrad v Dolnej Krupej www.dolnakrupa.com

text a obrazový materiál:

Stanislav Petráš © **OZ Korompa** Dolná Krupá

fotografie na obálke: František Prutkay

tlač: Rapos Trnava

vydanie podporili:

Reštaurácia 7 divov
www.7divov.sk

Ing. Peter Kudláč - APIMED
www.apimed.sk

